

ضرورت های تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش غیر حضوری (در دوران کرونا)

محمد شریف پهلله ۱*، دکتر مهنوش عابدینی ۲

۱- دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی قشم، واحد بین الملل قشم، قشم، ایران

۲- استادیار دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

*نویسنده مسئول: محمد شریف پهلله

چکیده

شیوع ویروس کرونا تمامی ساختار نظام جهانی را بر هم زده است و این مساله در امر آموزش و یادگیری نیز اثری گسترده داشته است و عمده آموزش های یادگیری را معطوف به الگوی غیر حضوری و آنلاین کرده است. این شکل آموزش نیاز به تغییرات در سبک و محتوای آموزش نیز دارد و در همین راستا این تحقیق به بررسی ضرورت های تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش غیر حضوری (در دوران کرونا) پرداخت و با رویکردی کتابخانه مهمترین عوامل اثر گذار در این زمینه را شناسایی نمود که بررسی ها نشان داد محتوای کتاب، آموزش دهنده، ابزار آموزش، روابط بین فردی، انگیزه و تقویت، برنامه ریزی درسی و چشم انداز آموزشی مهمترین عوامل مورد نیاز برای تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش آنلاین و غیر حضوری می باشد. بر این اساس در این سیستم باید محتوا و کتب با تغییراتی در زمینه آموزش همراه باشد، فناوری و مدل آموزش معلم تغییر یابد و برنامه های جدی برای حفظ و تقویت انگیزه فراگیران برای یادگیری بنا نهاده شود.

واژه های کلیدی: آموزش غیر حضوری، کووید ۱۹، محتوای درسی، برنامه ریزی درسی.

مقدمه:

بکارگیری پیشرفت و نوآوری در آن با توجه به رشد جهانی اهمیت دارد. یکی از رویکردهای نوین آموزشی در سال های اخیر، بکارگیری آموزش مجازی بدون نیاز به حضور مستقیم فراگیر و آموزش دهنده در محیط آموزشی است که در چند ماه اخیر به سبب شیوع ویروس کرونا و فراگیری بسیار بالا آن و تعطیلی مراکز آموزش حضوری از اهمیتی چند برابر برخوردار شده است (وینر^۱، ۲۰۲۰). در ذکر اهمیت این مساله فقط در کشور چین کمتر از سه ماه ۲۵۰۰۰ آموزش آنلاین جدید بکار گرفته شده است (سان^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). آموزش مجازی علی رغم اثرات مثبتی که دارد دارای محدودیت های بسیاری نیز هست و از جمله خلا یک ارتباط مستقیم و حضوری و دریافت فیدبک های کلاس در چارچوب آن می باشد که هماهنگی و گاهی اثر بخشی آموزش در این زمینه را با مشکل و عوامل منفی در این زمینه رو به رو می کند (آنگولیا^۳ و همکاران، ۲۰۱۶؛ رگمی^۴ و همکاران، ۲۰۲۰) در زمینه اثر بخشی این دوره و هر دوره آموزشی معلمان، ساختار و عوامل پیرامونی بسیاری درگیر می باشند (اولوسلو^۵ و همکاران، ۲۰۱۶)، از همین رو بررسی پیرامون چالش های اثر گذار بر آن و شناخت عواملی که در کیفیت بخشی این دوره آموزشی نقش دارند و همچنین ضرورت تغییر محتوایی به نسبت دوره حضوری مساله ای جدی و اساسی است که این تحقیق به آن می پردازد.

مبانی نظری

گسترش چشم گیر مراکز آموزش و همچنین برونداد آن یعنی حجم عظیم دانش آموختگان، مؤسسات آموزشی را در دهه های اخیر به سمت مفهوم سازی و سنجش ابعاد مختلف کیفیت در آموزش عالی متمرکز کرده است (یوسفی افراشته و همکاران، ۱۳۹۳، ۲۶۶). در این شرایط یکی از مهم ترین چالش های پیش روی آموزش، شکاف بین آموخته های نظری و شایستگی های عملی است (ویلسون^۶، ۲۰۰۸، ۳). در اغلب کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه، بیش تر مؤسسات آموزش، شکاف رو به رشدی بین برنامه های درسی و تقاضاهای جامعه تجربه می کنند که برنامه های درسی مناسب، می تواند تا حد زیادی موجب کاهش این شکاف شود (کونهون^۷، ۲۰۰۹، ۳). در حال حاضر نه تنها آموزش، شکاف بین تئوری و عمل را کاهش نمی دهد، بلکه خود بر این شکاف دامن می زند (مک کیم^۸، ۲۰۱۰، ۴۳). در دوره آموزش الکترونیک و شرایط خاص مربوط این شکاف عمقی بسیار گسترده تر دارد و نیاز به بررسی جدی در مبانی آن می باشد. مبانی رویکرد شایستگی با هدف اصلاح در این وضعیت و دلالت های آن در برنامه درسی مبتنی بر شایستگی در مراحل شکل گیری خود متأثر از چندین دیدگاه مختلف بوده است که در (جدول ۱) زیر به آنها پرداخته شده است:

جدول ۱. مبانی برنامه درسی مبتنی بر شایستگی و دلالت های آن در برنامه درسی (منبع: هدایتی و همکاران، ۱۳۹۵)

مبانی	نویسنده	توصیف اصول اساسی	مهم ترین دلالت ها در برنامه درسی
رفتارگرایی	تریپاتی ^۹	تأکید اساسی بر رفتارهای قابل مشاهده و قابل اندازه گیری دارد.	هدف های رفتاری، ارزشیابی دقیق
تجربه گرایی	تریتون ^{۱۰}	همه معرفت های بشری برآمده از تجربه حسی است.	محتوا و فعالیت های برنامه درسی

¹ Viner

² Sun

³ Angolia

⁴ Regmi

⁵ Olowoselu

⁶ Wilson

⁷ Kouwenhoven

⁸ McKimm

⁹ Tripathi

¹⁰ Tritton

کاهش گرایی	لونگ ^۱	یک سیستم را میتوان از طریق شناسایی بخشها و عناصر مجزای آن شناخت.	تحلیل هدفهای آموزشی
کارآمدی اجتماعی	شیرو ^۲	هدف اصلی آموزش آماده سازی افراد متناسب با نیازهای جامعه است.	منبع تدوین هدف های آموزشی
بنیادگرایی	شیلینگ ^۳	تأکید بر مهارتهای اساسی افراد در راستای نیازهای جامعه دارد.	منبع تدوین هدف های آموزشی
رویکرد یادگیری در حد تسلط	نکیون ^۴	با فراهم بودن شرایط مناسب آموزشی و در اختیار گذاشتن زمان کافی، اکثر فراگیران میتوانند، تقریباً همه هدف های آموزشی را کسب نمایند.	راهنمادهای تدریس و یادگیری
عینیت گرایی	شیرر ^۵	دانش مبتنی بر اشیاء و وقایع مشاهده شده است.	هدف های قابل مشاهده و اندازه گیری
اثبات گرایی	هیل ^۶	دانش به طور مستقیم از تجربه حاصل میشود.	هدف، محتوا و فعالیتهای یادگیری

ویژگی های برنامه درسی مبتنی بر شایستگی

صاحب نظران در عرصه برنامه درسی مبتنی بر شایستگی، برای این رویکرد ویژگی هایی را بر می شمارند که در زیر به اهم آنها پرداخته شده است. برنامه درسی مبتنی بر شایستگی بر عملکرد حرفه ای یادگیرندگان تأکید دارد، یادگیرنده محور است، رویکردی ساختن گرایانه دارد، معلم در آن نقش راهنما دارد، بر آموزش مهارتها تأکید دارد و ارزشیابی نیز بر محور مهارت ها شکل می گیرد (کونهون، ۲۰۱۰). همچنین، به جای هدف های یادگیری، شایستگی ها مورد تأکید هستند، به جای محتوا، بر دستاوردهای یادگیری تأکید می شود، فعالیت های یادگیری مبتنی بر استانداردها است (هسیه، ۲۰۱۲، ۷)، و نیز ارزشیابی تکوینی در آن از اهمیت بالایی برخوردار است (سودسومبون^۸، ۲۰۰۸، ۴۳۶).

در برنامه درسی مبتنی بر شایستگی، شایستگی ها به دقت و با صراحت انتخاب و بیان میشوند، نظر و عمل هم زمان مورد توجه قرار می گیرد، یادگیری مطابق سرعت شخصی یادگیرندگان اتفاق می افتد، رویکردهای آموزشی منعطف، یادگیری در گروه های بزرگ، گروه های کوچک و یادگیری فردی، در آن اهمیت خاصی دارد و توجه به مواد یادگیری متنوع از ویژگی های آن است (بونتات^۹ و همکاران، ۲۰۱۳، ۱۵۳۹). علاوه بر این، برنامه درسی مبتنی بر شایستگی ارتباط تنگاتنگی با بازار کار دارد و در آن ارزشیابی ابزاری جهت قضاوت در مورد شایستگی هاست (هدایتی و همکاران، ۱۳۹۵، ۹۷). آنچه در این زمینه مشاهده می گردد ضرورت تدوین الگوی آموزش در برنامه درسی مبتنی بر شایستگی است که در عصر اخیر و با توجه به شیوع گسترده ویروس کرونا و رایج شدن آموزش الکترونیک ملاحظات در آن اهمیتی چند برابر پیدا کرده است در این زمینه مورفی^{۱۰} (۲۰۲۰) در مطالعه آموزش در زمان کووید ۱۹ بیان کرد بررسی موید این نکته بود که برای از سر گیری و حفظ آموزش باید آموزش مجازی را تقویت نمود و در این مسیر تقویت و گسترش زیر ساخت ها بسیار مهم می باشد

¹ Leung

² Schiro

³ Schilling

⁴ Naquin

⁵ Sheerer

⁶ Hill

⁷ Hsieh

⁸ Sudsomboon

⁹ Buntat & Nurihah & Musban

¹⁰ Murphy

فام^۱ و همکاران (۲۰۱۹) نیز چنین بیان کردند که کیفیت سیستم یادگیری الکترونیکی مهمترین بعد از کیفیت کلی خدمات آموزش مجازی است و پس از آن معلم و کیفیت محتوا دروس و کیفیت خدمات اداری و پشتیبانی عوامل مهم دیگر بودند. بر این اساس لازم است با بررسی چالش‌ها و ضرورت‌های تغییر محتوایی آموزش با توجه به تغییرات فیزیکی بکار گرفته شود که این تحقیق در همین راستا به بررسی آن می‌پردازد.

روش‌شناسی

این تحقیق از انواع مطالعات کتابخانه‌ای و مبتنی بر بررسی مروری محتوای مورد نظر در خصوص موضوع تحقیق می‌باشد که در ادامه با استناد به برخی یافته‌های تطبیقی جمع‌بندی صورت می‌پذیرد.

یافته‌ها

مضمون‌های مرتبط با محتوای هدف و پیاده‌سازی صحیح در آموزش غیر حضوری (جدول ۲).

جدول ۲. مضمون‌های مرتبط با محتوای هدف و پیاده‌سازی صحیح در آموزش غیر حضوری

ردیف	مضامین اصلی	زیر مضامین اصلی
۱	امکانات اجرایی	سرعت اینترنت؛ تجهیزات و تکنولوژی مناسب، دسترسی به وب، امکانات برگزاری کلاس، وسایل آموزش مجازی،
۲	معلمان متخصص	آگاهی معلم بر الگوی آموزش مجازی؛ توانمندی اجرایی در سبک آموزش؛ تخصص شناسایی و فرصت‌دهی؛
۳	برنامه‌ریزی	سیاست‌گذاری زمانی، سیاست‌گذاری محتوایی، تغییر چارچوب آموزش، شبیه‌سازی آموزش واقعی و مجازی،
۴	سنجش و ارزشیابی	استفاده صحیح از آزمون‌های پایانی، ارزشیابی مستمر، بکارگیری از بازخورد ارزشیابی در اصلاح شرایط،
۵	هدف‌گذاری	محتوای هدف آموزشی، شناخت مساله، ابعاد مورد نظر
۶	برنامه‌ریزی درسی	تطبیق آموزش، برنامه‌ریزی منحصر به فرد، ساختار گرائی

بر اساس یک بررسی نظری در این حیطه ۶ عامل اصلی امکانات اجرایی؛ معلمان متخصص؛ برنامه‌ریزی؛ سنجش و ارزشیابی؛ هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی درسی بصورت مشخصی بر کیفیت آموزش غیر حضوری در این زمینه اثر مشخص و معنادار دارند.

نگاهی تطبیقی به دیگر کشورها در تغییر محتوای آموزشی در دوره الکترونیک

دیگر کشورها در تغییر محتوای آموزشی در دوره الکترونیک در (جدول ۳) نشان داده شده است.

جدول ۳. درصد حدودی آموزش الکترونیک کشورهای مورد بررسی بر مبنای گزارش نظام آموزش کشور بر اساس محاسبه دستی

نام کشور	درصد حدودی آموزش الکترونیک در سال ۲۰۱۰	درصد حدودی آموزش الکترونیک در سال ۲۰۲۰	چالش اصلی ضعف در آموزش الکترونیک
ژاپن	۳ درصد	۷۴ درصد	عدم درک ارتباط حضوری؛ بی تفاوتی
آمریکا	۱۳ درصد	۸۰ درصد	تقلب
فنلاند	۱۶ درصد	۸۵ درصد	بی توجهی فراگیران، پایین آمدن کیفیت آموزش
سنگاپور	۵ درصد	۵۰ درصد	عدم درک ارتباط حضوری، عدم تطبیق محتوا
کانادا	۸ درصد	۹۵ درصد	تقلب، ضعف در ارتباط

¹ Pham

بر این اساس طی سالیان آموزش الکترونیک به شکل معناداری افزایش گسترده در حیطه داشته است و مهمترین چالش های این آموزش شامل عدم درک ارتباط حضوری؛ بی تفاوتی، تقلب، بی توجهی فراگیران و پایین آمدن کیفیت آموزش است (جدول ۴).

جدول ۴. ضرورت تغییر محتوایی در مفاهیم آموزش درسی بر اساس بررسی محتوا

مقوله	ضرورت تغییر
محتوای کتاب	محتوای کتاب در موارد بسیاری در امر آموزش مبتنی بر پرسش و پاسخ کلاسی در جمع می باشد که این مساله باید با رویکردی جایگزین جهت پاسخگویی و بر طرف سازی نیازها بکار گرفته شود
آموزش دهنده	صلاحیت حرفه ای معلم در آموزش آنلاین ملاحظات متفاوتی دارد و مبتنی بر روش متفاوتی است
ابزار آموزش	ابزار آموزش از الگوی سخنرانی محور و پرسش پاسخ به بیان یافته های الکترونیک و با اتکا به تجهیزات و فناوری می باشد.
روابط بین فردی	عدم وود روابط بین فردی در بین فراگیران ضرورت جذب و تعامل بر اساس روش متفاوت را طلب می کند
انگیزه و تقویت	در این نوع آموزش، نگه داشتن انگیزه فراگیر برای آموزش و بر اساس ساختار مربوط مساله ای مهم و جدی است که نیاز به بررسی ویژه دارد
برنامه ریزی درسی	برنامه ریزی درسی و کلاسی در این شرایط با ایجاد زمان های استراحت بیشتر و تایم آموزش طولانی تر جهت بکارگیری آموزش بکار گرفته شود
چشم انداز آموزشی	چشم انداز و افق آموزش تکمیلی و مبنای یادگیری در این دوره با تغییر و تحول همراه خواهد بود

بر اساس بررسی های صورت گرفته محتوای کتاب، آموزش دهنده، ابزار آموزش، روابط بین فردی، انگیزه و تقویت، برنامه ریزی درسی و چشم انداز آموزشی مهمترین عوامل مورد نیاز برای تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش آنلاین و غیر حضوری می باشد.

نتیجه گیری

جهانی شدن بارزترین وجه تمایز جهان دیروز و امروز است و شاید هیچ پدیده ای به اندازه جهانی شدن در ابتدای هزاره سوم توجه اندیشمندان، سیاست مداران، اقتصاددانان و متولیان فرهنگی را به خود جلب ننموده است. پدیده ای که در تصمیم گیری ها و فعالیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انسان ها نقش تعیین کننده ای داشته و مرز های جغرافیایی را به حداقل کاهش می دهد، منافع مردم کشور ها را بیش از پیش به هم تنیده می کند و علاوه بر کالا و خدمات، افکار و دانش بشری نیز آسان تر و بی حد و مرز تر از گذشته مبادله می شود (تیموری، ۱۳۹۲، ۲). تأثیرات جهانی سازی حتی آموزش و پژوهش که مرکز حل مشکلات جامعه هستند را نیز در بر گرفته و امروزه آموزش ناگزیر به دنبال فعالیتهای نوآورانه و ارتباطات گسترده تر با دنیای کنونی است. یکی از مصادیق مهم آموزش در عصر اخیر آموزش الکترونیک می باشد که از آنجا که تهدید جهانی COVID-19 در حال افزایش است، ارتقای دانش و به کارگیری راهبردهای موثر در مدیریت این بحران بر اساس آموزش الکترونیک امری ضروری است. آموزش الکترونیک دارای تفاوت هایی با آموزش حضوری است بر همین اساس و با توجه به ضرورت آموزش آنلاین در عصر حاضر، این تحقیق به بررسی ضرورت های تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش غیر حضوری (در دوران کرونا) پرداخت و با رویکردی کتابخانه مهمترین عوامل اثر گذار در این زمینه را شناسایی نمود که بررسی ها نشان داد محتوای کتاب، آموزش دهنده، ابزار آموزش، روابط بین فردی، انگیزه و تقویت، برنامه ریزی درسی و چشم انداز آموزشی مهمترین عوامل مورد نیاز برای تغییر محتوایی در مفاهیم آموزشی درسی در آموزش آنلاین و غیر حضوری می باشد. در تبیین این مفاهیم محتوای کتاب عموماً بر پایه یک نگاه تشریحی و جستجو گرایانه ارائه شده است که با پرسش و پاسخ و سوال های فراگیران یادگیری نهایی اتفاق می افتد، حال آنکه در شرایط جدید به سبب عدم چنین امکانی، محتوا باید

با جزئیات بیشتر و دقت بالاتری در زمینه ارائه گردد. صلاحیت حرفه ای آموزش دهنده در این سبک آموزش بخش صلاحیت عاطفی را کم رنگ تر اما صلاحیت توانایی تدریس و انعطاف آموزش را برجسته تر می سازد و نیاز است در این زمینه تقویت مشخصی در آموزش دهندگان ایجاد گردد. ابزار آموزش در این دوره مکانیسمی جدا و مبتنی بر تکنولوژی و نوین دارد که نیاز است رویکردی جامع برای همه فراگیران ایجاد کند و در همین سبک با ایجاد گروههای تیمی از فراگیران، زمینه ارتباطات و تعاملات را هر چند محدود و غیر حضوری، اما گسترش دهد. همچنین ایجاد نظام تقویت برای توجه فراگیران و جذاب ساختن آموزش و یادگیری یکی از چالش های جدی در این زمینه است که باید با نگاهی متفاوت و بر مبنای مشوق های عملیاتی و کاربردی ارائه شود تا چشم انداز آموزش و پیشرفت در این سیستم آموزشی برای فراگیران محقق شود.

در یک جمع بندی کلی این الگوی آموزش در این شرایط کرونایی که با گستردگی بیماری و عدم امکان کلاس های حضوری همراه است نیاز به تغییرات آموزشی در زمینه های مورد اشاره دارد تا از یکسو آموزش از کفایت لازم برخوردار باشد و از سوی دیگر انگیزه فراگیران برای آموزش و پیشرفت در یادگیری کاهش پیدا نکند

منابع

۱. تیموری، س (۱۳۹۲)، ارزیابی دیدگاه مدیران و کارشناسان مرکز ملی جهانی شدن پیرامون چالش های آموزشی - فرهنگی فراروی آموزش و پرورش در عرصه ی جهانی، فصل نامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۱۱، صص ۱۶۴-۱۳۵.
۲. هدایتی، ا؛ هدایتی، م، (۱۳۹۵)، برنامه ریزی درسی مبتنی بر شایستگی در تربیت معلم، دومین همایش ملی تربیت معلم، اصفهان،، <https://civilica.com/doc/483614>
۳. یوسفی افراشته، م (۱۳۹۶)، ساخت و روانسازی مقیاس ایرانی سنجش رویکرد یادگیری مادامالعمر در بین دانشجویان علوم پزشکی، مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، سال ۱۰ شماره ۶، صص ۴۳۰-۴۲۳.
4. Angolia, M., Pagliari, L.(2016). Factors for Successful Evolution and Sustainability of Quality Distance Education. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 3(3), 18-27.
5. Buntat Y, Nurihah MS , Musban M, Jamal AHM, Muhammad SS, Nor FM.(2013). Competency-Based Education: A Case of AkademiBinaan. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 93: 1536 – 1540.
6. Hsieh SC, Lin JS, Lee HC. (2012). Analysis on literature review of competency. *International Review of Business and Economics*. 2: 25-50.
7. Kouwenhoven W.(2009). Competence-based curriculum development in higher education: a globalised concept?. [cited 2016 Mar 12]. available from: <http://www.intechopen.com/books/technologyeducation-anddevelopment /competence-based-curriculum-development-in-higher-education- aglobalised-concept.pdf>
8. McKimm J.(2010). Current trends in undergraduate medical education: program and curriculum design. *Samoa Medical Journal*. 1(2): 40-48.
9. Murphy, M.(2020). COVID-19 and emergency eLearning: Consequences of the securitization of higher education for post-pandemic pedagogy. *Journal Contemporary Security Policy*, 4, <https://doi.org/10.1080/13523260.2020.1761749>.
10. Olowoselu, A., Adamu Nyako, M., Salihu Bello, A., & Joda,, F.(2016). [Analysis of Lecturers on Factors Affecting Quality of Training in Teacher Education,](#) *The Journal of Social Sciences Research*, Academic Research Publishing Group, 2(12), 195-198, 12-2016.
11. Pham, L., Limbu, Y.B., Bui, T.K. et al. Does e-learning service quality influence e-learning student satisfaction and loyalty? Evidence from Vietnam. *Int J Educ Technol High Educ* 16, 7 (2019). <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0136-3>

12. Regmi, K., Jones, L.(2019) A systematic review of the factors – enablers and barriers affecting e-learning in health sciences education. BMC Med Educ 20(91), <https://doi.org/10.1186/s12909-020-02007-6>
13. Sudsomboon W. (2008).Construction Of A Competency-Based Curriculum Content Framework For Mechanical Technology Education Program on Automotive Technology Subjects.In Proceedings of the ICASE Asian Symposium: [cited 2016 Mar 6]. Available from:www.kmutt.ac.th/rippc/pdf/abs50/503003.pdf
14. Sun, L., Tang, Y. & Zuo, W. (2020)Coronavirus pushes education online. Nat. Mater. 19, 687 , <https://doi.org/10.1038/s41563-020-0678-8>
15. Viner, R., Et al(2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. Lancet Child Adolesc Health , 4, 397–404
16. Wilson J. (2008).Bridging the theory practice gap. Australian Nursing Journal.16(4): 45-56.